

Oběť a její vrah (páter Josef Toufar a Ladislav Mácha, vyšetřovatel StB) - námět na vyučovací hodinu věnovanou politickým procesům

Autor: Nejedlo Petr

Rozsah – 45 min (pro dějepisný seminář 2x 45 min, zde je možné použít delší filmové ukázky, rozebrat více pramenů)

Pomůcky – PC učebna, dataprojektor, internet, literatura - Jan Kalous, Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950, Zákulisí případu Čihošť, Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č.4, Praha 2001.

Motivační prvek

Setkali jste se ve svém životě se situací, kterou bychom mohli pojmenovat jako zázrak? Jaký máte názor na racionálně těžko vysvětlitelné jevy?

O jednom dodnes těžko racionálně vysvětlitelném jevu se dnes dozvíte. Bohužel také i o nevinné oběti, jež doplatila na nelidskou politiku KSČ na počátku 50. let 20. století.

Průběh hodiny

V úvodu hodiny se dále ptám studentů:

- Znáte význam latinského slova miraculum? V počeštěné podobě (Mirákl) toto slovo dokonce použil jeden významný český spisovatel pro název svého románu (J.Škvorecký, Mirákl: politická detektivka. Sixty-Eight Publisher. Toronto 1978). Četl někdo toto dílo? Pokud ano, ptám se na hlavní postavy, místo děje, dobu atd.
- Dvojice studentů hledá v mapovém vyhledávači obec Čihošť, přes dataprojektor vidí celá třída.
- Třídu rozdělíme na **tři** skupiny – **první** skupina hledá v PC základní biografické údaje o Josefu Toufarovi, **druhá** to samé o Ladislavu Máchovi, dostávají pokyny, na jaká biografická data se mají soustředit, **třetí** skupina promýšlí tento problém – proč po mocenském převzetí moci KSČ po únoru 1948 nezakročila strana okamžitě proti věřícím, resp. katolické církvi? Sám Gottwald jako čerstvě zvolený prezident absolvoval bezprostředně po své inauguraci dokonce slavnostní mši Te Deum v chrámu sv. Víta. Jako jediný komunistický prezident! Proč asi?
- Po dvou letech od převzetí moci je už situace jiná, prezident i strana vidí v církvi klíčového nepřítele, mezi KSČ a církví jsou zásadní, nesmiřitelné ideové rozdíly, vždyť 70% členů KSČ jsou stále věřící! Jak je zlomit, přeorientovat, rychle, masově?
- Jak zdiskreditovat římsko-katolickou církev, zpřetrhat letité tradice, zejména na venkově, který je konzervativní, spjatý s životním cyklem, doprovázeným od narození po smrt místními faráři, ti přece o svých ovečkách vědí úplně všechno, každou neděli jsou v kostele v blízkém kontaktu. K tomu je třeba rázná, navenek efektní a také široce publikovatelná **akce**.

- Nyní představují studenti **osoby, aktéry**
 - o zástupce církve – 1) pátera **Josefa Toufara** z Číhoště – obyčejný venkovský kněz, vyučený truhlář, kdo ho znal, tvrdil, že byl manuálně nešikovný..., teprve v 38 letech, za války, vysvěcen na kněze, mezi vesničany velmi oblíbený, pracovitý, ale i navíc poměrně loajální ke KSČ!

***Páter Josef Toufar** (1902 - 1950) - pocházel ze zemědělské rodiny, vyučil se původně truhlářem. Po absolvování vojenské služby (u 10. pěšího pluku Jana Sladkého Koziny v Brně) se ve svých 26 letech rozhodl pro duchovní dráhu. Studoval nejdříve gymnázium v Havlíčkově Brodě, později maturoval na gymnáziu v Chotěboři. V roce 1935 vstoupil do kněžského semináře v Hradci Králové, v červnu 1940 byl vysvěcen na kněze. V letech 1940 – 1948 působil jako farář v Zahrádce u Ledče nad Sázavou, v letech 1948 - 1950 v Číhošti (složil slib věrnosti „lidově demokratické“ republice).*

- o zástupce komunistické moci - 2) vyšetřovatele StB **Ladislava Mácha** – v roce 1950 je mu 27 let, podporučík, chce udělat kariéru, horlivý, původně automechanik, co aut mohl opravit...

***Ladislav Mácha** (1923) - příslušník StB; původním povoláním automechanik, člen KSČ od 1. 6. 1945. Dne 17. 5. 1948 přeřazen na MV do Prahy na odbor BA, koncem listopadu 1949 se stává velitelem instruktážní skupiny velitelství StB. Od 1. 11. 1952 byl z důvodů nemoci zproštěn služby a přeřazen do Ústřední školy MNB v Praze 6-Veleslavíně. Dne 5. 10. 1963 byl zproštěn výkonu služby a 5. 1. 1964 propuštěn ze služeb MV pro používání nezákonných metod.*

Následuje krátká **filmová ukázka**:

1) z dobového propagandistického hraného dokumentu *Běda tomu skrze něhož přichází pohoršení* – scéna pohybu křížku, tzv. zázrak, film promítán v 375 kinech po celé republice, jen v Číhošti ne, proč asi? Je nutné dodat, že Toufara hraje figurant, zde dokonce prokurátor Čížek...

2) z hraného TV filmu *In nomine patris* (2004), rež. Jaromír Polišenský – scéna zatčení Toufara, jeho brutální vyšetřování

Komentář vyučujícího – je nutný k základní orientaci v poměrně složité problematice:

Páter Josef Toufar byl od počátku (tj. od 1. února 1950) vyslýchán k události, která se stala třetí adventní neděli 11. prosince 1949 o deváté hodině ranní při tradiční mši v číhoštském kostele.

Kázal tehdy na téma „Uprostřed Vás stojí, kterého neznáte“ a při slovech: „Zde ve Svatostánku je náš Spasitel...“ se pohnul křížek na oltáři. Sám si tohoto pohybu nevšiml, byl na něj věřícími upozorněn až následující den. Událost mu poté potvrzovali i další účastníci mše (celkem pohyb křížku potvrdilo 19 věřících). Vydal se proto k děkanovi Václavu Slavičkovi do Ledče nad Sázavou, aby s ním celou záležitost probral. Následující neděli - tedy 18. prosince se při bohoslužbě snažil Toufar pohyb křížku objasnit jako Boží působení v rámci mše svaté a zdůrazňoval, že se tedy nejednalo o signál přicházejícího neštěstí pro církev (jak to mnozí z přítomných vnímali).

Během vánočních svátků a po Novém roce 1950 se zpráva o tajemném pohybu křížku na oltáři číhošťského kostela rychle šířila. Počátkem ledna 1950 navštívil Toufara opat želivského kláštera Vít Tajovský, který ho informoval o očekávaném znamení kříže a doporučil mu, aby křížek vyfotografoval. V dalších lednových týdnech navštívilo číhošťský kostel mnoho převážně církevních osob (např. vatikánský diplomat v Československu Ottavio de Liva). Farář Toufar ve svých výpovědích odmítal, že by byl iniciátorem pohybu křížku. Jeho výslechy ve Valdčích byly zahájeny 1. února 1950 a probíhaly téměř každý den. Například dne 2. února, kdy řekl, že mu ledečský děkan Slaviček vysvětlil pohyb křížku jako symbol vítězství kříže nad marxismem, dále pak 3. února, 7. února a 9. února 1950. Přiznání účasti na „zázraku“ však jeho výpovědi neobsahovaly.

KSČ potřebuje Toufarovo přiznání, blíží se 25. únor, výročí převzetí moci, sám Gottwald takto hovoří na zasedání ÚV KSČ 24. - 26. února 1950 :

„Stává se stále zřejmějším, nám je dávno jasné, že církev, především katolická církev, anebo lépe řečeno její organizace, její vrchní hierarchie, stává se legální troubou reakce. Že se okolo ní soustředí a grupuje všechno, co hledá nějakým způsobem dát najevo svůj odpor proti dnešnímu lidově demokratickému režimu... V malé vesničce prý se při kázání několikrát pohnul krucifix a potom zůstal obrácen k západu. Okamžitě byla tato zpráva roznášena, přijel tam zástupce nunciatury a pak se ukázalo, jak všechno bylo zorganizováno. Šlo se věci na kloub, zjistilo se, a tamější farář se přiznal, že na struně na hřebíčcích z kazatelny krucifixem pohyboval. Nyní lidem otevřeme oči a ukážeme věřícím, jak je tahají za nos v pravém slova smyslu. To je také třeba věřícím postavit. Já musím zuřit jako bezvěrec, že mě má za tak pitomého a chce mně něco takového nabulíkovat, ale já musím zuřit také, když jsem věřící, poněvadž zneužívá tak jarmarečně mých citů. Ale věc má další rozsah, který se rozpracovává. Ukazuje se, že to měl být začátek velkorysé provokace, chtěli organizovat vraždu kněze, kterou chtěli potom strčit nám do bot, a jiné a jiné věci. Takže co z toho? Je vidno, že vysoký katolický klérus a ti, kteří mu zůstali tam dole věrni, že pokoj nedají. A že by bylo iluzí si myslet, že už je to všechno v pořádku.“

Tento text studenti vidí promítnutý dataprojektorem, aby ho mohli analyzovat.

Všimáme si Gottwaldova slovníku – je rádoby žoviální, lidový až vulgární – hlásná trouba reakce, grupuje, tahat za nos, musím zuřit, mají mě za pitomého, nabulíkovat, strčit do bot atd.

Projev je rádoby improvizovaný, Gottwald přece hovoří mezi svými, byť na zasedání pléna ÚV KSČ, ale stále mějme na paměti, že hovoří také jako prezident republiky...

Jak studenti chápou větu - *Ale věc má další rozsah, který se rozpracovává.* Kdo, jak a co rozpracovává? Nebo spíš manipuluje s veřejností?

Zmučený a utýraný Josef Toufar umírá 25.2. 1950 ... Je pohřben do hromadného hrobu na hřbitově v Praze-Ďáblicích, pozůstalí dostanou písemné vyrozumění o jeho smrti až v roce 1961!

A co pohybující se kříž? V propagandistickém filmu předvedla StB mechanismus, jímž údajně Toufar pohyboval, ale při rekonstrukci se ukázalo, že zařízení nefunguje!

Tudíž skutečný zázrak? Racionální odpověď zkrátka dodnes nemáme, prameny mlčí, důkazy chybí. Jisté indicie však ukazují, že StB mohla pohyb křížku zinscenovat jinak, např. skrytou osobou, kterou farář i věřící neviděli.

A co vyšetřovatel **Ladislav Mácha**? Jaké se dočkal odměny od svých nadřízených?

Již v průběhu výslechů bylo zřejmé, že Mácha svou surovost skutečně přehnal, ještě v roce 1950 byl uvolněn ze služeb StB, sice dále pracoval jako zaměstnanec ministerstva vnitra, ale vděku se rozhodně nedočkal.

V roce 1963 byl Mácha za použití násilí v kauze Toufar potrestán stranickou důtkou a odchodem ze služeb ministerstva vnitra. V dalších letech pracoval na ministerstvu dopravy, v Pragoexportu a do října 1968 na ministerstvu lesního a vodního hospodářství (MLVH).

Ústřední kontrolní a revizní komise (ÚKRRK) ÚV KSČ si v roce 1964 vyžádala soudní znalecký posudek, v němž se o úmrtí P. Josefa Toufara mj. uvádí:

„Fyzické násilí použité proti faráři Toufarovi nemělo vliv na jeho smrt. Určitě však zhoršilo jeho zdravotní stav a mohlo uspišit perforaci žaludečního vředu. K jeho smrti došlo opožděným převozem do nemocnice. Na tom však nemá vinu L. Mácha, ale tehdejší nedostatečná lékařská péče ve věznicích.

Ostatně také ÚKRRK ÚV KSČ dále zhodnotila P. Josefa Toufara jako prohnaného nepřítele socialistického společenského zřízení.

Bývalý vyšetřovatel StB Ladislav Mácha nicméně musel na základě skutečností zveřejněných v tisku v roce 1968 opustit své zaměstnání na ministerstvu lesního a vodního hospodářství. Dostával anonymní dopisy, stal se obětí vlastní minulosti. Trpěl depresivními stavy v důsledku toho, že nemohl najít práci.

Spravedlnost, bohužel jen částečná, dostihla Ladislava Máchu až téměř 50 let po smrti pátera Josefa Toufara.

Po řadě odkladů se hlavní líčení konalo 23. listopadu 1998 před senátem Obvodního soudu Praha 6. Ten uznal obžalovaného Ladislava Máchu vinným ze spáchání uvedených trestných činů a vyměřil mu trest v trvání pěti let nepodmíněně. V odůvodnění rozsudku mimo jiné zaznělo: „... soud má za prokázané, že obžalovaný shora uvedeným způsobem tragicky zasáhl do osudu poškozeného, zapříčinil jeho velmi závažný zdravotní stav, závažnou poruchu zdraví, kterou doprovázely velmi intenzivní bolesti, bez možnosti dovolat se práva na svoji obranu.“ Mácha se proti tomuto verdiktu odvolal. Městský soud v Praze potvrdil 1. listopadu 1999 závěr Obvodního soudu Praha 6, snížil ale trest odnětí svobody na dva roky nepodmíněně.

Dovětek je však rozporuplný – Ladislav Mácha sice byl odsouzen, svůj trest ale stejně nikdy nenastoupil...

Studenti k tomuto faktu zaujímají stanovisko, jistě nejednoznačné.

Plnil Mácha jen rozkazy, nakolik byl přehnaně iniciativní, vytrpěl si v pozdějších letech své, nebo se cynicky vysmíval „sametové“ justici?

Měl štěstí, že ho nepotkal osud Rudolfa Slánského, Karla Švába, Osvalda Závodského, Vlado Clementise a dalších komunistů, kteří byli, stejně jako mnohé *jejich* oběti, popraveni?

Co svědomí Ladislava Máchy, měl-li vůbec nějaké?

Závěrečné shrnutí

Studenti sami formulují své závěry:

Proč zemřel Josef Toufar? Kdo je viníkem jeho smrti? Jakou úlohu sehrál v jeho případu vyšetřovatel Ladislav Mácha? Komu a čemu měl sloužit proces s Josefem Toufarem?

Je zcela nepochybné, že páter Josef Toufar zemřel na následky nelidského mučení. Tím se opět potvrdilo používání násilných metod KSČ v boji proti svým ideovým oponentům. Bezprostředním viníkem smrti Josefa Toufara je nepochybně vyšetřovatel Ladislav Mácha, který sice jednal na rozkaz svých nadřízených orgánů, ale zároveň svým sadismem překročil všechny normy komunistické justice a byl po zásluze suspendován a později i propuštěn ze svazku MV.

KSČ hodlala využít chystaný proces s páterem Toufarem ke svému tažení proti katolické církvi, protože ji potřebovala zdiskreditovat a tak zlomit její silnou pozici zejména na venkově.